

Prawo wobec zmiany klimatu – prawo człowieka do czystego środowiska w Unii Europejskiej

Stanisław Korzeniewski

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji

E-mail: s.korzeniewski.163@studms.ug.edu.pl

tutorka: dr Olga Śniadach

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji

Katedra Prawa Europejskiego i Komparatystyki Prawniczej

Słowa kluczowe: klimat, prawa człowieka, Unia Europejska, dobra osobiste, środowisko

Key words: climate, human rights, European Union, personal rights, environment

Streszczenie

Autor analizuje relację między ochroną środowiska a prawami człowieka w kontekście krajowego porządku prawnego oraz prawa Unii Europejskiej. Wskazuje, że zmiana klimatu stanowi jedno z kluczowych wyzwań współczesności i dlatego należy zaktualizować katalog praw podstawowych. W tekście artykułu jest również omówiona relacja między dobrami osobistymi a prawem człowieka do czystego środowiska. Przedstawiona jest analiza orzecznictwa sądów europejskich, jak i sądów krajowych odnośnie prawa człowieka do czystego środowiska. W dalszej części tekstu autor porusza kwestie prawa do czystego środowiska z perspektywy jednostki. Artykuł, jak również wystąpienie podczas V Kongresu Młodej Nauki, zostały przygotowane podczas tutoringu akademickiego prowadzonego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, przy wsparciu tutorskim dr Olgi Śniadach z Katedry Prawa Europejskiego i Komparatystyki Prawniczej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Abstract

The author analyses the relationship between environmental protection and human rights in the context of national law and European Union law. He points out that climate change is one of the key challenges of our time and that the catalogue of fundamental rights should therefore be updated. The article also discusses the relationship between personal rights and the human right to a clean environment. It presents an analysis of the case law of European and national courts regarding the human right to a clean environment. In the latter part of the text, the author addresses the issue of the right to a clean environment from the perspective of the individual. The article, as well as the presentation at the 5th Young Science Congress, were prepared during academic tutoring at the Faculty of Law and Administration of the University of Gdańsk, with the support of Dr Olga Śniadach from the Department of European Law and Comparative Law at the Faculty of Law and Administration of the University of Gdańsk.

Wprowadzenie

Jako ogół społeczeństwa, co chwilę musimy zmagać się z nowymi problemami. Pandemia COVID-19, kryzys klimatyczny, wykorzystanie sztucznej inteligencji, wojna w Ukrainie czy na Bliskim Wschodzie to tylko niektóre z nich. Cały system prawny musi nadążać za tymi wszystkimi problemami społecznymi, z którymi przypada nam się zmagać. Nie inaczej jest z prawami człowieka. Mimo tego, iż normy prawne regulujące prawa człowieka mają z reguły uniwersalny i ponadczasowy charakter, to przykładowo, dość świeży akt normatywny regulujący prawa podstawowe (stoję na stanowisku, iż prawa człowieka oraz prawa podstawowe są to synonimy) – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹, nie porusza problemu sztucznej inteligencji, nadmiernego wykorzystywania algorytmów, bezpieczeństwa żywnościowego, zmiany klimatu czy oferowania towarów wytworzonych z naruszeniem praw człowieka. Dlatego też w doktrynie praw człowieka postuluje się aktualizację katalogu praw człowieka (von Schirach, 2022: 21).

Zjawisko zmiany klimatu jest jednym z pilniejszych problemów przed którym my – jako cała ludzkość przyszło się zmagać. Większość aktywistów i aktywistek działających na rzecz czystego środowiska, walki ze zmianą klimatu są to osoby młode – osoby z pokolenia Z. Z badań przeprowadzonych przez brytyjski zespół badawczy wynika, że zaangażowanie przedstawicieli pokolenia Z w walkę ze zmianą klimatu jest związane z emocjami, jakie młodzi ludzie odczuwają w związku z tym zjawiskiem. Młode osoby odczuwają lęk, złość oraz mają „pretensje” do starszych pokoleń, że tak naprawdę zostali pozostawieni sami sobie z problemem

(Poortinga i in., 2023: 4). Osobiście, również zaliczam się do pokolenia Z i swoje badania koncentruję właśnie na problemie czystego środowiska. Można stwierdzić, że ten tekst jest kontynuacją badań oraz poglądów poruszonych w mojej wcześniejszej publikacji (Korzeniewski, 2025: 2).

W następnej części pracy postaram się przedstawić jak obecnie jest rozumiane prawo człowieka do życia w czystym środowisku, przeanalizuję orzecznictwo zarówno sądów europejskich, jak i krajowych oraz przedstawię swoje wnioski.

Środowisko, klimat a zmiana klimatu – zagadnienia terminologiczne

Na wstępie należy zdefiniować trzy pojęcia: środowisko, klimat oraz zmiana klimatu. Mimo, że termin „środowisko” pojawia się wielokrotnie w prawie Unii Europejskiej, zarówno w prawie pierwotnym, jak i wtórnym, brak jest definicji legalnej tego pojęcia.

Adamczak-Retecka definiuje środowisko jako ekonomiczne, społeczne i estetyczne aspekty dziedzictwa przyrodniczego i archeologicznego, środowiska naturalnego, jak i antropogenicznego (Adamczak-Retecka, 2017: 25). Idąc za tą szeroką definicją, elementami środowiska są: fauna, flora, gleba, woda, powietrze, krajobraz, człowiek, zasoby naturalne i materialne, dziedzictwo kulturalne czy klimat. Klimat natomiast do czekał się swojej definicji legalnej w art. 1 ust. 3 Konwencji klimatycznej². Klimat oznacza całość atmosfery, hydrosfery, biosfery i geosfery oraz ich wzajemne oddziaływanie³. Adamczak-Retecka definiuje zmianę klimatu w następujący sposób: „zmiana klimatu to inaczej zmiana w klimacie spowodowana

¹ Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.

² Pełne brzmienie: Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych W SPRAWIE ZMIAN KLIMATU, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238)..

³ Art. 1 ust 3 Konwencji Klimatycznej - 3. "System klimatyczny" oznacza całość atmosfery, hydrosfery, biosfery i geosfery oraz ich wzajemne oddziaływanie.

pośrednio lub bezpośrednio działaniem człowieka, które zmienia skład atmosfery ziemskiej i która jest odróżniana od naturalnej zmienności klimatu w obserwowanej w porównywalnych okresach” (Adamczak-Retecka, 2017: 24). Jak można wywnioskować pojęcie środowiska jest bardzo szerokie. Zanieczyszczenie środowiska obejmuje degradację przyrody, zmianę klimatu, hałas oraz zanieczyszczenie światłem (Kucharczyk i Polak, 2023: 2).

W dalszej części tekstu skupię się na zagadnieniu prawa człowieka do czystego środowiska. Szczególnie poruszę problem zmiany klimatu. Po pierwsze, implikuje to innego rodzaju problemy takie jak: pożary lasów, wysychanie rzek, zbiorników wodnych czy podnoszenie się poziomu wód Oceanu Światowego. Po drugie, zagadnienie zmiany klimatu zostało już w dużej mierze zauważone przez ustawodawcę zarówno europejskiego, jak i krajowego. Podobnie jest z orzecnictwem. Zarówno sądy europejskie (przede wszystkim Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej) oraz sądy krajowe poruszały już ten problem (Adamczak-Retecka, 2022: 508).

Prawo człowieka do zdrowego środowiska

Prawo do życia czy prawo do zdrowia to prawa człowieka, które doktryna praw człowieka uznaje praktycznie od zawsze. Prawo do czystego środowiska jest uznawane za prawo podstawowe stosunkowo niedawno. Istnieje głęboka współzależność między prawami człowieka a ochroną środowiska. Odpowiednia jakość środowiska jest warunkiem do realizacji innych praw podstawowych – niezależnie do jakich generacji je zaliczymy. W literaturze dotyczącej praw podstawowych problem sprawia jak podejść do tego

prawa człowieka. Za Maciejem Nyką można wyróżnić trzy podejścia (Nyka, 2024: 239).

W pierwszym podejściu środowisko jest traktowane jako warunek wstępny do korzystania z praw człowieka. Można zatem stwierdzić, iż prawo do czystego środowiska nie jest samoistnym prawem człowieka, lecz wyłącznie „wspomaga” inne, np. prawo do zdrowia czy prawo do prywatności. Koncepcja ta została przyjęta w niektórych decyzjach organów międzynarodowych czy w wyrokach sądów. Przykładowo, w rezolucji 45/94 Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych wskazuje się, że podjęcie działań celem zapewnienia ludziom lepszego i zdrowszego środowiska, będzie skutkowało realizacją indywidualnego prawa do zdrowia. Sądy europejskie również odwołały się do tej koncepcji. W sprawie *Guerra i in., vs. Włochy*⁴ Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że jakość środowiska może uniemożliwić zamieszkiwanie. Implikuje to naruszenie prawa człowieka do poszanowania życia rodzinnego i prywatności (Ciechanowicz-McLean i Nyka, 2012: 3).

Drugie podejście klasyfikuje ochronę środowiska jako konsekwencję ochrony praw człowieka. W zasadzie pierwszej Deklaracji z Rio w sprawie środowiska i rozwoju⁵ jest zawarte, że „Istoty ludzkie stanowią centrum zainteresowania w procesie trwałego i zrównoważonego rozwoju. Mają prawo do zdrowego oraz twórczego życia w harmonii z przyrodą”. Natomiast zasada dziesiąta zawiera: „Zagadnienia środowiskowe są na każdym poziomie najlepiej rozwiązywane przy udziale wszystkich zainteresowanych obywateli. Na poziomie państwa każdy obywatel powinien mieć zapewniony odpowiedni dostęp do informacji dotyczącej środowiska, która jest w posiadaniu władzy publicznej. Dotyczy to informacji o niebezpiecznych

⁴ Wyrok ETPC(WI) z 19.02.1998 r., 14967/89, GUERRA I INNI v. WŁOCHY, LEX nr 79540.

⁵ Deklaracja z Rio z 1992r. w sprawie środowiska i rozwoju.

substancjach i o niebezpiecznej działalności w rejonie zamieszkiwania społeczności, jak również możliwości uczestniczenia społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji. Państwa powinny to ułatwić, jak również zwiększyć świadomość społeczeństwa przez stworzenie szerokiego dostępu do informacji. Powinien zostać zapewniony efektywny i rzeczywisty dostęp do prawnych i administracyjnych środków w tym zakresie, włączając w to środki kompensujące i zaradcze”. Zasada pierwsza jest swego rodzaju potwierdzeniem, że istoty ludzkie mają prawo do zdrowego i produktywnego życia w zgodzie z naturą. Natomiast zasada dziesiąta wspomina o prawie partycypacyjnym w zakresie świadczenia zdrowszego środowiska. Polska realizuje zasadę dziesiątą dotyczącą prawa do informacji, prawa partycypacyjnego – realizuje to Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko⁶ (Nyka, 2024: 240).

Trzecia perspektywa postrzega prawo do zdrowego środowiska, jako niezależne, samoistne prawo człowieka. Nie potrzebuje ono żadnego pośrednika (jak w przypadku pierwszego poglądu) ani nie jest konsekwencją funkcjonowania systemu ochrony praw człowieka. Problemem pojawiającym się w przypadku takiego rozumienia tego prawa jest to do jakiej generacji praw człowieka zakwalifikować to prawo podstawowe. Przedstawiciele nauki, jeśli już rozumieją prawo człowieka do czystego środowiska jako prawo materialne, kwalifikują je jako prawo trzeciej generacji w tradycyjnym podziale proponowanym przez Karela Vaska. III generacja praw człowieka obejmuje tzw. prawa solidarnościowe, czyli takie, które przysługują ogółowi społeczeństwa. Nie przysługuje ono każdemu z osobna (Vasak, 1977: 28-29).

W doktrynie występuje jeszcze bardziej liberalne podejście do kwalifikacji praw człowieka. Postuluje się odejście od podziału zaproponowanego przez K. Vaska na generacje praw człowieka i zaprzestanie różnicowania praw podstawowych (Korzeniewski, 2025: 2) (Śniadach, 2017: 2). Istnieje również pogląd, aby zmienić rozumienie prawa do czystego środowiska i (jeśli pozostać przy podziale na generacje praw człowieka) zakwalifikować to prawo jako pierwszej generacji (Topolska, 2019: 2). Z obydwoma tymi propozycjami się zgadzam. Po pierwsze, gdyby rozumieć prawo człowieka do czystego środowiska w taki sposób, że przysługuje ono każdemu obywatelowi z osobna (tak jak rozumiane są prawa I generacji), a nie w ten sposób, że przysługuje ono całości społeczeństwa, to w mojej ocenie, byłby inny odbiór społeczny tego prawa podstawowego. Dodatkowo, można zaryzykować stwierdzenie, że byłoby inne podejście rządzących do problemu czystego środowiska (przede wszystkim zmiany klimatu). Po drugie, zmiana klimatu, która jest przedstawiana w literaturze przedmiotu jako jedno z zagrożeń egzystencjonalnych, wymusza (przynajmniej powinna wymuszać) zdecydowane działania (Adamczak-Retecka i in., 2024: 234). Brak powszechnej świadomości, iż każdemu człowiekowi przysługuje prawo do życia w zdrowym środowisku, istotnie ogranicza skuteczność działań podejmowanych w celu przeciwdziałania zmianie klimatu.

Opowiadam się nie tylko za rozumieniem prawa do zdrowego środowiska, jako niezależne, materialne prawo człowieka. W mojej ocenie, powinniśmy pójść jeszcze w dalej – w zakwalifikowaniu prawa do czystego środowiska jako prawo I generacji.

⁶ t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.

Prawo do życia w czystym środowisku jako dobro osobiste

Spór o to, jak kwalifikować prawo człowieka do czystego środowiska nie jest jedynym, który trapi umysły przedstawicieli nauk prawnych. Spór w doktrynie prawa toczony jest również o to, czy prawo do czystego środowiska jest dobrem osobistym. Jest to zagadnienie niezwykle istotne, ponieważ uznanie prawa do życia w czystym środowisku jako dobra osobistego pozwoliłoby na realizację roszczeń nakazowych, zakazowych z art. 24 Kodeksu cywilnego⁷ (k.c.) czy możliwość dochodzenia zadośćuczynienia z art. 448 k.c. Do 2021 roku nie był to problem wyłącznie teoretyczny, ale również problem ten występował w orzecznictwie sądów powszechnych. Niektóre sądy odmawiały uznania prawa do czystego środowiska jako dobra osobiste. Inne sądy uznawały to prawo człowieka, jako dobro osobiste i zasądzały zadośćuczynienie na podstawie art. 448 k.c.⁸. Dopiero 28 maja 2021 roku Sąd Najwyższy (SN) podjął uchwałę, w której stwierdził, że prawo do życia w czystym środowisku nie jest dobrem osobistym⁹.

Ustawodawca nie zdefiniował czym są dobra osobiste. Pozostają jedynie definicje doktrynalne. Zgodnie z Anną Sylwestrzak „za dobra osobiste uważa się wartości niemajątkowe związane z osobowością człowieka, czyli jego fizyczną i psychiczną integralność oraz przejawy działalności twórczej, powszechnie uznawane w danym społeczeństwie” (Sylwestrzak, 2025: art. 23). Art. 23 k.c. zawiera przykładowy katalog dóbr osobistych. Są to m.in. wolność, wizerunek czy tajemnica korespondencji. Nie można twierdzić, że katalog w art. 23 k.c. jest *numerus clausus*. Zarówno literatura, jak i orzecnic-

two zgodnie przyjmują, że judykatura z biegiem czasu „odkrywa” nowe dobra osobiste (Wereśniak-Masri, 2018: 17).

W uchwale SN III CZP 27/20, Sąd Najwyższy odmawia uznania prawa do czystego środowiska jako dobra osobistego. Uchwałę tę należy ocenić krytycznie. Według mnie, prawo do czystego środowiska spełnia kryteria wyżej przedstawionej definicji zaproponowanej przez A. Sylwestrzak. Należy uznać, że wartością niemajątkową, którą chroni dobro osobiste w postaci prawa do życia w czystym środowisku jest szczególna więź ze środowiskiem. Przejawia się to w postaci duchowych przeżyć związanych ze środowiskiem naturalnym, z którym identyfikuje się dana osoba. Niewątpliwie, przeżycia te mają charakter unikatowy. Wartością niemajątkową, którą również chroni to prawo jest osiągnięcie stanu wolnego od lęku, niepokoju i smutku związanego z życiem w konkretnym środowiskiem naturalnym, z którym identyfikuje się dana osoba (Skorupka, 2022: 5). W uzasadnieniu orzeczenia, SN uznał, że prawo do czystego środowiska jest dobrem wspólnym. SN nie pochylił się nad osobistymi zależnościami mogącymi łączyć człowieka ze środowiskiem. W dalszej części uzasadnienia, SN wskazał, że nawet jeśli prawo do czystego środowiska zostałoby otwarcie uznane za prawo człowieka (a tak jest), to nie można przypisać mu charakteru dobra osobistego. Wydaje się, że to stwierdzenie powinno być uznane za zbyt daleko idące, zwłaszcza jeżeli weźmie się pod uwagę okoliczność, że katalog dóbr osobistych ma charakter otwarty, a w konsekwencji nieustannie dochodzi do ich stopniowego wyodrębniania (Krystman, 2022: 9).

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071).

⁸ np. Wyrok SR w Warszawie z 24.01.2019 r., VI C 1043/18, LEX nr 2817690.

⁹ Uchwała SN z 28.05.2021r., III CZP 27/20, Legalis

W drugim punkcie tezy tego orzeczenia, SN stwierdza, że „Ochronie jako dobra osobiste (art. 23 KC w związku z art. 24 KC i art. 448 KC) podlegają zdrowie, wolność, prywatność, do naruszenia (zagrożenia) których może prowadzić naruszenie standardów jakości powietrza określonych w przepisach prawa”. Punkt ten również należy ocenić krytycznie. SN stwierdza, że jednostka domagając się zadośćuczynienia z art. 448 k.c. np. za przekroczenie norm jakości powietrza musi wykazać, że miało to np. wpływ na jej zdrowie (Korzeniewski, 2025: 2). Może to być utrudnione, ponieważ podmiot musi wykazać wszystkie przesłanki: zdarzenie powodujące szkodę; szkoda; adekwatny związek przyczynowy między zdarzeniem a szkodą oraz bezprawność. Niewątpliwie najtrudniejsze do wykazania jest wykazanie adekwatnego związku przyczynowego między przekroczeniem limitów jakości powietrza a np. stanem zdrowia poszkodowanego (Przybojewska, 2025: 66).

Krytycznie należy oceniać również jeden z argumentów przywoływanych w uzasadnieniu wcześniej komentowanej uchwały. SN argumentował w ten sposób, że gdyby uznać prawo do czystego środowiska jako dobro osobiste, to każda jednostka mogłaby wyjść z pozwem i żądać zadośćuczynienia z art. 448 k.c. czy realizacji roszczeń nakazowych i zakazowych z art. 24 k.c. Dlatego też SN nie uznaje prawa do zdrowego środowiska jako dobro osobiste. Otóż, w mojej ocenie, może gdyby przedstawiciele władzy wykonawczej i ustawodawczej zobaczyliby, ile Skarb Państwa musi płacić rekompensat pieniężnych za naruszenie dobra osobistego, jakim jest prawo do czystego środowiska, to wtedy rzeczywiście zobaczyliby, że zamiast płacić (słuszne) zadośćuczynienia, lepiej zainwestować w rozwiązania takie, które rzeczywiście poprawią jakość powietrza. Inaczej sądzi Przybojewska, która twierdzi, że lepiej te

środki przeznaczyć na działania poprawiające jakość powietrza zamiast na kompensatę jednostkom (Przybojewska, 2025: 75). Oczywiście, jest to słuszne zapatrywanie, ale uważam, że polska klasa polityczna bez takiego widocznego zobrazowania może się nie zorientować, jak bardzo jest źle z jakością powietrza w Polsce.

Ochrona klimatu w prawie Unii Europejskiej

Ochrona klimatu jest jednym z ważniejszych wyzwań przed jakim stoi Unia Europejska jako wspólnota państw. Dlatego też organy UE podejmują wiele działań mających na celu walkę ze skutkami zmiany klimatu. Świadomość odpowiedzialności nie tylko za losy naszej błękitnej planety, ale i również wszystkich ludzi zamieszkujących Ziemię doprowadziło zarówno Unię Europejską, jak i państwa tworzące tę wspólnotę do przyjęcia prawnie wiążącego zobowiązania osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 roku. Chodzi o to, aby nie generować więcej gazów cieplarnianych, niż jesteśmy w stanie wchłonąć. To właśnie Europa jest pierwszym kontynentem, który przyjął to ambitne zobowiązanie oraz wprowadził w życie takie środki prawne, które pozwalają na realizację tego planu. Komisja Europejska pod przewodnictwem Ursuli von der Leyen zaproponowała transformację opartą na dwóch filarach: transformacja cyfrowa gospodarki i społeczeństwa oraz zielona transformacja w gospodarkę zeroemisyjną. W tych filarach zawiera się zarówno strategia Europejski Zielony Ład, jak i pakiet „Fit for 55”. Europejski Zielony Ład ma na celu przekształcenie kontynentu europejskiego w kontynent neutralny dla klimatu poprzez wykorzystywanie ekologicznych źródeł energii oraz wprowadzenie nowych technologii. Pakiet „Fit for 55” natomiast wprowadza cel redukcji emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 55% do 2030 roku. Pomocne w tym

mogą być przede wszystkim nowe technologie, jak np. sztuczna inteligencja (Adamczak-Retecka i in., 2024: 225).

Unia Europejska już wcześniej zauważała problem zmiany klimatu, przejawiający się przede wszystkim w jakości powietrza. Dlatego też ustalono normy jakości powietrza, których państwa członkowskie nie mogą przekraczać. Przede wszystkim dotyczy to normy pyłu PM10 zawieszonego w powietrzu. Limity te i inne obowiązki są określone w tzw. dyrektywie CAFE¹⁰. Niestety, nie wszystkie państwa członkowskie respektowały normy oznaczone w wyżej wspomnianej dyrektywie. Dlatego też kilka spraw dotyczyło się ze skargi wniesionej przez Komisję Europejską przed Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE). Podstawą prawną tejże skargi jest art. 258 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹¹, który pozwala na wniesienie sprawy Komisji przed TSUE, gdy ta stwierdzi, że państwo uchybiło zobowiązaniom. Przedmiotem stosowania prawa przez TSUE jest właśnie zbadanie i stwierdzenie ewentualnego uchybienia ciężących obowiązków na państwie członkowskim. Państwami członkowskimi przeciwko którym Komisja wniosła o rozpoznanie sprawy przez TSUE były m.in. Bułgaria, Włochy czy niestety również Polska. We wszystkich sprawach¹² TSUE stwierdził, że państwa członkowskie uchybiły zobowiązaniom zawartym w dyrektywie CAFE. Adamczak-Retecka wskazuje, że TSUE wydał taki, a nie inny wyrok w polskiej sprawie, dlatego że, po pierwsze, programy ochrony powietrza, które stanowią główne narzędzie polityki ochrony powietrza, były

nieprawidłowo formułowane (m.in. nieprecyzyjnie określają obowiązki poszczególnych organów oraz terminy ich realizacji), a także nie są egzekwowane. Po drugie, brak było regulacji określających wymagania jakościowe dla paliw stałych. Chociaż uchwały antysmogowe w większości wprowadzają zakazy stosowania paliw stałych najgorszej jakości oraz stopniowy obowiązek wymiany kotłów na kotły mniej emisyjne, to jednak czas na wymianę sięga nawet 10 lat. Po trzecie, rozporządzenie w sprawie wymagań dla kotłów na paliwo stałe dotyczy tylko kotłów wprowadzanych do obrotu, a nie już użytkowanych (Adamczak-Retecka, 2018: 7).

Co ciekawe, w późniejszym orzeczeniu C-61/21¹³ TSUE stwierdza, że samo przekroczenie norm z dyrektywy CAFE nie uzasadnia odpowiedzialności odszkodowawczej państwa członkowskiego: "Artykuły 3 i 7 dyrektywy 80/779/EWG Rady z dnia 15 lipca 1980 roku sprawie dopuszczalnych i zalecanych wartości jakości powietrza dla dwutlenku siarki i zawieszonych w powietrzu cząstek stałych, art. 3 i 7 dyrektywy Rady 85/203/EWG z dnia 7 marca 1985 r. w sprawie norm jakości powietrza w odniesieniu do dwutlenku azotu, art. 7 i 8 dyrektywy Rady 96/62/WE z dnia 27 września 1996 r. w sprawie oceny i zarządzania jakością otaczającego powietrza, art. 4 ust. 1 i art. 5 ust. 1 dyrektywy Rady 1999/30/WE z dnia 22 kwietnia 1999 r. odnoszącej się do wartości dopuszczalnych dla dwutlenku siarki, dwutlenku azotu i tlenków azotu oraz pyłu i ołowiu w otaczającym powietrzu, jak również art. 13 ust. 1 i art. 23 ust. 1 dyrektywy Parlamentu

¹⁰ Pełna nazwa: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (Dz. U. UE. L. z 2008 r. Nr 152, str. 1 z późn. zm.).

¹¹ Traktat USTANAWIAJĄCY EUROPEJSKĄ WSPÓLNOTĘ GOSPODARCZĄ (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.).

¹² Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 5 kwietnia 2017r., *Komisja Europejska przeciwko Republice Bułgarii*,

C-488/15, ECLI:EU:C:2017:267; Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 2018r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polsce*, C-336/16, ECLI:EU:C:2018:94; Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10 listopada 2020r., *Komisja Europejska przeciwko Republice Włoskiej*, C-644/18, ECLI:EU:C:2020:895

¹³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2022 roku, *JP przeciwko Ministre de la Transition écologique, Premier ministre*, C-61/21, ECLI:EU:C:2022:1015

Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej jakości powietrza dla Europy należy interpretować w ten sposób, że: nie mają one na celu przyznania jednostkom uprawnień indywidualnych, które umożliwiłyby im wystąpienie z roszczeniami odszkodowawczymi wobec państwa członkowskiego zgodnie z zasadą odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom w wyniku naruszeń prawa Unii, które można mu przypisać” (sentencja wyroku w sprawie C-61/21). Odmienny pogląd miała Rzecznik Generalna w wydanej opinii w tej sprawie. Wyraziła on pogląd, że progi dla zanieczyszczeń w powietrzu atmosferycznym oraz obowiązki poprawy jakości powietrza atmosferycznego, wynikające w szczególności z art. 13 i 23 dyrektywy CAFE, mają na celu przyznanie jednostkom praw¹⁴. Wyrok TSUE w sprawie C-61/21 wyklucza możliwość dochodzenia odpowiedzialności odszkodowawczej państwa z tytułu niewłaściwej jakości powietrza w sytuacji, gdy roszczenie opiera się wyłącznie na przepisach dyrektywy CAFE (Przybojewska, 2025: 70–71).

Prawo do czystego środowiska z perspektywy jednostki

Polityka klimatyczna proponowana przez Unię Europejską jest na pewno lepszym rozwiązaniem niż gdyby każde państwo członkowskie prowadziło własną. Po pierwsze, skutki zmiany klimatu nie znają granic państw członkowskich na mapie politycznej Europy. Dlatego jednolite regulacje dla całej UE są najlepszym rozwiązaniem. Po drugie, swobody zagwarantowane przez prawo pierwotne UE również są argumentem, dlaczego lepiej tworzyć regulacje dotyczące walki ze zmianami klimatu na szczeblu unijnym, niż na szczeblu krajowym. Przykładowo traktaty

gwarantują swobodny przepływ pracowników. Jeśli ktoś np. mieszka w Polsce, a pracuje w Niemczech, a zarówno w Polsce, jak i u naszego zachodniego sąsiada byłaby prowadzona inaczej polityka klimatyczna, to niewątpliwie utrudniłoby to funkcjonowanie takiemu pracownikowi oraz mogłoby wpłynąć na jego zdrowie.

Polityka klimatyczna UE nie jest skierowana wyłącznie do państw członkowskich. To właśnie jednostka jest w centrum zainteresowania tejże polityki. Dlatego też jest wiele programów, które są skierowane bezpośrednio do jednostek, a są realizacją polityki klimatycznej UE. Pierwszym takim programem jest między innymi Program „Czyste Powietrze”. Jest to ogólnopolski program dotacji mający na celu walkę ze smogiem poprzez wymianę starych pieców na nowe, ekologiczne źródła ciepła (np. pompy ciepła, kotły gazowe) oraz termomodernizację domów jednorodzinnych. Program, który trwa do 2029 roku, oferuje wsparcie finansowe w formie dotacji lub pożyczek, a jego maksymalna wysokość zależy od dochodów wnioskodawcy, który musi być właścicielem domu jednorodzinnego od co najmniej 3 lat i spełnić kryteria dochodowe (Gov, 2025). Drugim programem, który wchodzi w życie praktycznie w tej chwili jest system kaucyjny. System kaucyjny to mechanizm promujący recykling i ponowne wykorzystanie opakowań. W Polsce zacznie on działać od października 2025 roku. Wtedy w sklepach zaczną pojawiać się napoje w opakowaniach objętych systemem, a więc takie, na których znajdzie się wyraźny znak kaucji z jej kwotą. Opakowania będzie można zwrócić np. w dowolnym butelkomacie znajdującym się w sklepie. Butelkomat wyda kupon, który można wykorzystać w sklepie, który wydał ten kupon. Co ważne, nie trzeba kupować nic w sklepie. Sklep jest

¹⁴ Opinia Rzecznik Generalnej Juliane Kokott przedstawiona w dniu 5 maja 2022r., *JP przeciwko Ministre de la*

Transition écologique, Premier ministre, C-61/21, ECLI:EU:C:2022:359

zobowiązany do wydania gotówki na życzenie klienta (Gov, 2025).

Rozwój odnawialnych źródeł energii (OZE) jest również wpisany w politykę klimatyczną Unii Europejskiej, jako jeden z celów strategii „Fit for 55”. Dobrą propozycją rozwoju OZE poprzez rozbudowę systemu wiatraków produkujących energię elektryczną z wiatru zaproponował obecny rząd. W propozycji znajdowało się m.in. zliberalizowanie minimalnej odległości elektrowni wiatrowych od budynków mieszkalnych z 700 m do 500 m (Sejm, 2025). Propozycja tejże ustawy przeszła cały proces legislacyjny w parlamencie i została przekazana do rozpatrzenia przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Pozytywnie o tej propozycji wypowiedziały się również samorządy zrzeszone w Stowarzyszeniu Gmin Przyjaznych Energii Odnawialnej. Według przedstawicieli tego stowarzyszenia ustawa ta nie narzuca obowiązku realizacji inwestycji, lecz stwarza realną szansę na odblokowanie ogromnego potencjału energetyki wiatrowej w kraju. Realizacja tego typu inwestycji będzie też miała pozytywny wpływ na budżety gmin. Jak oszacowano podatki lokalne pochodzące z jednej turbiny wiatrowej wyniosą średnio 150–200 tys. zł rocznie przez cały okres eksploatacji, co będzie istotnym źródłem dodatkowych dochodów własnych gmin (Serwis samorządowy PAP, 2025). Niestety, 21 sierpnia 2025 roku Prezydent RP Karol Nawrocki zawetował tę ustawę, podając dość absurdalne argumenty, m.in. „że nie jest to rzecz akceptowalna społecznie” (Prezident.pl, 2025). W rzeczywistości według badania przeprowadzonego przez agencję Opinia24, niemal 60% Polaków jest za rozwojem OZE i uważa, że w ciągu najbliższych dwudziestu lat to właśnie OZE powinny stanowić podstawę zaopatrzenia polskich domów i przemysłu w energię (Onet, 2025).

Podsumowanie

Podsumowując, prawo człowieka do czystego środowiska budzi spór wśród prawników nie tylko teoretyków, ale również praktyków. W mojej ocenie, prawo człowieka do czystego środowiska powinno zostać uznane za prawo człowieka wprost oraz powinniśmy je rozumieć jako prawo przysługujące każdej jednostce z osobna. Podobnie od strony praktycznej – to prawo podstawowe powinno być uznane jako dobro osobiste. Pozwoliłoby to rzeczywiście na zrekompensowanie strat, które np. zanieczyszczone powietrze wytwarza, np. poprzez zasądzenie kwoty zadośćuczynienia na organizację społeczną działającą na rzecz ochrony klimatu czy poprawy jakości środowiska naturalnego. Można również stwierdzić, że byłby to skuteczny mechanizm nacisków na rządzących, aby rzeczywiście więcej działać w celu nie tylko ochrony klimatu, ale całego środowiska.

Cieszę się faktem, że Unia Europejska podchodzi do problemu zmiany klimatu bardzo poważnie i stara się realizować ambitne cele neutralności klimatycznej, które organy UE postawiły sobie za cel. Niestety, inne problemy społeczne, polityczne czy ekonomiczne, z którymi boryka się Europa, mogą przyćmić rzeczywistą walkę ze skutkami zmiany klimatu. Smuci również fakt, że niektórzy politycy nie traktują zjawiska zmiany klimatu poważnie, nazywając je „ekologizmem”. Niepokojące jest także, że właśnie takie poglądy negujące fakty o zmianie klimatu, są coraz bardziej popularne nie tylko w Polsce, ale i w innych państwach europejskich. Jako przedstawiciel młodego pokolenia, wyrażam ogromne zaniepokojenie tym faktem i mam nadzieję, że jeszcze nie jest za późno, aby „uratować” naszą planetę Ziemię.

Literatura:

- Adamczak-Retecka M., 2017, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za szkody klimatyczne z perspektywy prawa Unii Europejskiej*, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Adamczak-Retecka M., 2018, Przekraczanie przez państwo członkowskie norm dla pyłów PM10 w otaczającym powietrzu jako naruszenie prawa unijnego: glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 22.02.2018 r., C-336/16, Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, *Europejski Przegląd Sądowy*, nr. 7.
- Adamczak-Retecka M., 2022, 6 versus 33. Pierwsza sprawa klimatyczna przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. [w:] A. Kozłowski (red.), *Rzeczy jako wartość uniwersalna: księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, Wrocław, E-Monografie Uniwersytet Wrocławski, <https://doi.org/10.34616/145216>
- Adamczak-Retecka M., Bielenia M., Podolska A., 2024, Ochrona klimatu, [w:] E. Wittbrodt, Z. Brodecki, i M. Dargas-Draganik (red.), *Przedwiośnie ery sztucznej inteligencji: technologia - zarządzanie - prawo*, t. 1: Czy algorytmy uratują naszą planetę?, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Ciechanowicz-McLean J., Nyka M., 2012, Human rights and the environment, *Przegląd Prawa Ochrony Środowiska*, No. 3 <http://www.wydawnictwoumk.pl/czaso-pisma/in-dex.php/PPOS/article/view/PPOS.2012.015/330>
- Korzeniewski S., 2025, Karta praw podstawowych a pędzący świat. Rozważania *de lege ferenda* na temat potrzeby aktualizacji Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Młoda Palestra*, nr 2.
- Krystman M., 2022, Prawo do oddychania czystym powietrzem jako dobro osobiste. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20, *Orzecznictwo Sądów Polskich*, nr. 9.
- Kucharczyk M., Polak M., 2023, Zanieczyszczenie światłem i hałasem, *ACADEMIA Magazyn Polskiej Akademii Nauk*, nr 2 DOI:10.24425/academiaPAN.2023.146997.
- Nyka M., 2024, Zdrowe środowisko, [w:] E. Wittbrodt, Z. Brodecki i M. Dargas-Draganik (red.), *Przedwiośnie ery sztucznej inteligencji: technologia - zarządzanie - prawo*, t. 1: Czy algorytmy uratują naszą planetę?, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Poortinga W., Demski C., Steentjes K., 2023, Generational differences in climate-related beliefs, risk perceptions and emotions in the UK, *Communications Earth & Environment*, No. 4 <https://doi.org/10.1038/s43247-023-00870-x>
- Przybojewska I., 2025, The bad condition of the environment as the grounds for the liability of the State Treasury. Reflection on the background of the resolution by Polish Supreme Court of the 28 May 2021 in the case III CZP 27/20, [in:] Sikora-Kalèda A, Kawka I. (eds.), *Fundamental Rights and Climate Change: Exploring New Perspectives and Corresponding Remedies*, Kraków, Księgarnia Akademicka https://doi.org/10.12797/9788383682471_02
- Skorupka A., 2022, Prawo do życia w czystym środowisku. Glosa do uchwały SN z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 27/20, *Przegląd Sądowy*, nr. 5.
- Sylwestrzak A., 2025, art. 23, [w:] A. Sylwestrzak, M. Balwicka – Szczyrba (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el.
- Śniadach O., 2017, Czy potrzebujemy prawa do żywności?, *Gdańskie Studia Prawnicze*, t. XXXVIII, nr. 2 <https://prawo.ug.edu.pl/sites/default/files/nodes/strona-pia/33461/files/38sniadach.pdf>
- Topolska P., 2019, Prawo do czystego środowiska naturalnego - od Deklaracji Sztokholmskiej po eksplorację kosmiczną, *Gdańskie Studia Prawnicze*, nr. 2

https://gsp.ug.edu.pl/index.php/gdanske_studia_prawnicze/article/view/5279

- Vasak K., 1977, A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights, *The UNESCO Courier: a window open on the world*, vol. XXX, No. 11
- Von Schirach F., 2022, *Każdy Człowiek*, Kraków, Budapeszt, Syrakuzy, Wydawnictwo Austeria
- Wereśniak – Masri I., 2018, Prawo do czystego środowiska i prawo do czystego powietrza jako dobra osobiste, *Monitor Prawniczy*, nr. 17

Spis aktów prawnych

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071).
- Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).
- Deklaracja z Rio z 1992 r. w sprawie środowiska i rozwoju,
<https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1992.html>
- Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (TFUE) (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.).
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. U. UE. C. z 2007 r. Nr 303, str. 1 z późn. zm.).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (Dz. U. UE. L. z 2008 r. Nr 152, str. 1 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.).

Spis orzecznictwa

- Wyrok ETPC(WI) z 19.02.1998 r., 14967/89, *Guerra i inni v. Włochy*, LEX nr 79540.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 5 kwietnia 2017 r., *Komisja Europejska przeciwko Republice Bułgarii*, C-488/15, ECLI:EU:C:2017:267.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 2018 r., *Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, C-336/16, ECLI:EU:C:2018:94.
- Wyrok SR w Warszawie z 24.01.2019 r., VI C 1043/18, LEX nr 2817690.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10 listopada 2020 r., *Komisja Europejska przeciwko Republice Włoskiej*, C-644/18, ECLI:EU:C:2020:895.
- Uchwała SN z 28.05.2021 r., III CZP 27/20, Legalis.
- Opinia Rzecznik Generalnej Juliane Kokott przedstawiona w dniu 5 maja 2022 r., *JP przeciwko Ministre de la Transition écologique, Premier ministre*, C-61/21, ECLI:EU:C:2022:359.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22 grudnia 2022 r., *JP przeciwko Ministre de la Transition écologique, Premier ministre*, C-61/21, ECLI:EU:C:2022:1015.

Spis źródeł internetowych

- <https://www.gov.pl/web/gov/skorzystaj-z-programu-czyste-powietrze> [dostęp: 18 wrzesień 2025r.]
- <https://www.gov.pl/web/klimat/system-kaucyjny> [dostęp: 18 wrzesień 2025r.]
- <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1130> [dostęp: 18 wrzesień 2025r.]
- <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/ustawa-wiatrakowa-gminy-ape-luja-do-prezydenta-o-podpisanie-dokumentu> [dostęp: 18 wrzesień 2025r.]

<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/prezydent-rozpatrzyl-22-ustawy-za-wetowal-tzw-ustawe-wiatrakowa,105423>
[dostęp: 18 wrzesień 2025r.]

<https://wiadomosci.onet.pl/kraj/polacy-chca-wiatrakow-jest-nowy-sondaz-po-wecie-prezydenta/2nhwn6r> [dostęp: 18 wrzesień 2025r.]

Notka o autorze: *Stanisław Korzeniewski jest studentem IV roku jednolitych studiów magisterskich na kierunku Prawo na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Naukowo interesuje się zagadnieniami z zakresu praw człowieka, prawa Unii Europejskiej, prawa karnego, prawa spadkowego i rodzinnego. W wolnym czasie interesuje się polityką, podróżami oraz sportem, a szczególnie szermierką.*